

При ліквідації авторських прав балансова вартість списується за дебетом 976 «Списання необоротних активів».

Операції з використання авторських прав, які не визнані нематеріальними активами, відображаються у складі витрат звітного періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України Про авторське право і суміжні права, від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ.
2. Цивільний кодекс України.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242.
4. Збірник систематизованого законодавства. Права інтелектуальної власності в Україні — випуск 10, жовтень 2004 р.
5. *Клименко А.* Нематериальные активы: от приобретения до ликвидации. — Х.: Фактор, 2005.

І. І. Бродська, асистент,
Луцький державний технічний університет

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Наука про оцінку та її практичне застосування знаходяться у постійному розвитку. Водночас, слід зазначити, що ця наука зовсім молода і її зародження обумовлено розвитком ринкових відносин у країні. Оцінка як вид економічної роботи практично була невідома в Україні та Росії до початку дев'яностих років минулого століття. Останнім часом завдяки працям таких російських вчених, як А. Г. Грязнова, М. А. Федотова, В. В. Григор'єва, С. В. Валдайцев, В. І. Кошкін, А. П. Ковальов, Ф. Б. Риполь-Сарагоси, Н. Е. Сіміонова, Г. І. Сичова, Є. Б. Колбачев, В. А. Сичев, та працям українських вчених Н. П. Лебедь, О. Г. Мендрул, О. С. Пшенишнюк, О. В. Павловської та інших створені методологічні основи для практичного використання цього виду оцінки при розв'язанні різних економічних задач.

Оцінка підприємства являє собою упорядкований цілеспрямований процес визначення в грошовому виразі вартості об'єкта з урахуванням потенційного і реального часу в умовах конкретного ринку. Метою цього процесу є розрахунок в грошовому виразі вартості, яка може бути найбільш ймовірною продажною ціною та характеризувати властивості підприємства як товару, тобто його корисність та витрати, що необхідні для цієї корисності [1, с. 6].

Під **оціночною діяльністю** розуміють діяльність суб'єктів оціночної діяльності, що направлена на встановлення ринкової або іншої вартості об'єкту оцінки — найбільш ймовірної ціни, за якою об'єкт оцінки може бути відчужений на відкритому ринку в умовах конкуренції. [2, с. 13].

Існуючі за кордоном теорії оцінки вартості компаній та їхніх активів мають багатовікову історію. Зокрема, правила експертної оцінки бізнесу за продажною ринковою вартістю були розроблені відомим німецьким ученим-математиком Г. Лейбніцем ще в XVIII столітті. Перші згадування про оцінку як елементу методу бухгалтерського обліку і рекомендації з його використання при обліку в продажних цінах і по собівартості з'явилися ще раніше — у XVI столітті в працях основоположників (засновників) бухгалтерського обліку Л. Пачолі та А. Піетро. Сформовані за кордоном традиції та основні підходи, не тільки шляхом підсумовування витрат по конкретному майновому об'єкту в грошовому вираженні, але і безліч інших цікавих методів, цілком можуть бути застосовні для проведення оцінки бізнесу в сучасних українських умовах.

Теоретичним фундаментом процесу оцінки вартості підприємства є єдиний набір оцінних принципів, що управляють процесом виконання будь-якого завдання по оцінці. Слід відзначити, що усталені принципи оцінки є незмінними та їх загальне розуміння у різних авторів суттєво не відрізняється [3, с. 82—83; 4, с. 12—15; 5, с. 42—45; 6, с. 17—31; 7, с. 27—32]. Велика кількість принципів не означає, що їх потрібно застосовувати всі одночасно. В кожному конкретному випадку виділяють основні та допоміжні принципи, які можна розглядати як основні закономірності поведінки суб'єктів ринкової економіки. В реальному житті цілий ряд факторів може викривляти їх дію. Недосконалість ринкових відносин, що характерна для переходу до ринкової економіки, значно деформує дію принципів оцінки. Тому принципи оцінки відображають лише тенденцію економічної поведінки суб'єктів ринкових відносин, а не гарантують відповідної поведінки.

Всі принципи можуть бути об'єднані в такі групи [7, с. 28]:

- принципи, засновані на уявленнях користувача (власника);
- принципи, обумовлені ринковим середовищем;
- принципи найкращого і найбільш ефективного використання.

Принципи, засновані на уявленнях користувача, включають принципи корисності, заміщення і очікування.

Принцип корисності заснований на постулаті, що об'єкт оцінки має вартість тільки в випадку, якщо він корисний якому-небудь потенційному власнику, тобто здатний задовольнити його потреби протягом визначеного часу. Основна сутність цього принципу: корисність — це здатність об'єкта власності задовольняти потреби власника в даному місці і протягом даного періоду часу. Загальну корисність об'єкту для власника в ринковій економіці можна визначити як здатність приносити дохід. Водночас, застосування принципу корисності має ще один аспект: якщо інвестор аналізує потік доходу, то максимальна ціна визначається шляхом вивчення інших потоків доходів з аналогічним рівнем ризику та якості. При цьому аналог не обов'язково має бути схожим на об'єкт, що оцінюється, тому власник розглядає його як бажану заміну. Таким чином, можна виділити ще один методологічний принцип оцінки вартості підприємства — *принцип заміщення*.

Принцип заміщення заснований на тому факті, що, незважаючи на розмаїтість об'єктів оцінки, вони є порівнянними з погляду своєї здатності задовольняти визначені потреби власника чи приносити йому дохід. Звідси витікає основна сутність принципу: максимальна вартість власності визначається найменшою ціною чи вартістю, за якою може бути придбана інша власність з еквівалентною корисністю. Таким чином, принцип заміщення дає можливість установити верхню межу вартості оцінюваного майна. Даний принцип лежить в основі застосування *методу угод*.

Принцип очікування або передбачення заснований на тому, що вартість об'єкта оцінки, насамперед, залежить не від минулих даних за цінами продажу порівнянних об'єктів чи витрат на заміщення цього майна, а від тих вигод, які учасники ринку очікують одержати в майбутньому від придбання цього майна. При використанні цього принципу вкрай важливими є якість прогнозування майбутніх подій та тривалість прогнозованого періоду. Очікування може приймати як позитивний, так і негативний характер. Економічний спад, високе безробіття, напружена соціальна обстановка здатні негативно вплинути на вартість об'єкта оцінки. Тому сутність принципу *очікування* зводиться до встановлення поточної вартості доходів чи інших вигод, що можуть бути отримані в майбутньому від володіння об'єктом оцінки [1, с. 47].

Принципи, обумовлені ринковим середовищем, включають такі принципи: залежності, відповідності між попитом та пропозицією, конкуренції, зміни вартості, ефективного використання.

Загально відомо, що на вартість бізнесу впливають не тільки внутрішні, але й такі зовнішні фактори, як політична та економічна стабільність в країні, екологічні та демографічні фактори зони господарювання. Тому *принцип залежності* обумовлений місцем розташування об'єкта оцінки. Місце розташування є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на вартість об'єкта оцінки, тому що якщо в навколишньому економічному середовищі об'єкта оцінки відбуваються зміни, то це суттєво може вплинути на його вартість.

Зміна політичних, економічних та соціальних факторів впливає на кон'юнктуру ринку та рівень цін. Таким чином, оцінка вартості підприємства повинна проводитись на відповідну дату. В цьому полягає сутність принципу *зміни вартості*. Сутність цього принципу: вартість об'єктів власності зазвичай не залишається постійною, а змінюється з часом.

Для того, щоб розглянути можливі способи використання даного підприємства, необхідно враховувати умови ринкового бізнес-середовища. Попит на ринку, можливості розвитку бізнесу, місце розташування підприємства та інші фактори визначають альтернативні способи використання даного підприємства. Результатом такого аналізу є визначення найкращого та найбільш ефективного використання власності, іншими словами, визначення напрямку використання власності підприємства, що забезпечує власнику максимальну вартість об'єкту оцінки. В цьому полягає принцип *найкращого та найбільш ефективного використання*. Даний принцип широко застосовується у випадках реструктуризації підприємства.

Принцип відповідності між попитом та пропозицією формулюється в такий спосіб: зміна цін на об'єкт оцінки залежить від зміни величини попиту та пропозиції. Цей принцип є визначальним для ціноутворення в ринковій економіці, і якщо попит та пропозиція співпадають, то ціна продажу об'єкта оцінки та його вартість співпадають, якщо ні — то ціна може бути вище, або нижче ринкової вартості.

Принцип конкуренції тісно зв'язаний із принципом попиту та пропозиції. Його сутність зводиться до того, що конкуренція на ринку об'єктів власності виникає серед покупців, продавців, що прагнуть укласти угоду про купівлю-продаж об'єкта власності. Крім цього, кожен об'єкт власності конкурує з іншими об'єктами, що мають аналогічне функціональне призначення.

Третя група принципів оцінки обумовлена експлуатацією власності та ***пов'язана із уявленнями виробників***.

Прибутковість будь-якої економічної діяльності визначається такими ресурсами виробництва: землею, кадровим потенціалом, капіталом та управлінням. Дохідність бізнесу — це результат дії всіх чотирьох факторів, тому вартість підприємства як системи визначається на основі оцінки доходу. Для оцінки підприємства важливо знати вклад кожного фактора у формування доходу підприємства. Звідси витікає *принцип вкладу*, який полягає у наступному: введення будь-якого додаткового активу в систему підприємства економічно доцільно, якщо отриманий приріст вартості підприємства більше витрат на придбання цього активу. Кожен ресурс має бути оплачений з доходів, що створюються даною діяльністю. *Принцип залишкової продуктивності* полягає у визначенні різниці чистого доходу (прибутку), отриманого після сплати витрат на придбання цього ресурсу, оплати на менеджмент, робочу силу та експлуатацію капіталу.

Фактори виробництва оцінюються тільки з урахуванням періоду їх відтворення, місця в обороті капіталу. З цього погляду застаріле технологічне обладнання потребує повної заміни, оплати демонтажу та монтажу нового обладнання, що має враховуватись при оцінці вартості підприємства. В свою чергу, висококваліфікований склад робочої сили повинен оцінюватись з погляду змінюваності або незмінності виду виробничої діяльності. Зміна того чи іншого фактору виробництва може збільшувати або зменшувати вартість об'єкту. З цього важливого положення економічної теорії випливає ще один принцип оцінки бізнесу, зміст якого можна звести до наступного: до певного рівня чиста віддача ресурсів збільшується швидше зростання витрат, проте після досягнення відповідної точки загальна віддача хоча і зростає, проте меншими темпами. Це уповільнення відбувається до тих пір, поки приріст вартості не стане менше, ніж витрати на dodані ресурси. Цей принцип ґрунтується на теорії граничного доходу і називається *принципом граничної продуктивності*.

Підприємство — це система, а однією з закономірностей розвитку та існування системи є збалансованість та пропорційність її елементів. Найбільша ефективність підприємства досягається при об'єктивно обумовленій пропорційності та збалансованості факторів виробництва. Та-

ким чином, при оцінці вартості підприємства необхідно врахувати *принцип збалансованості (пропорційності)*, згідно якого максимальний дохід від підприємства можна отримати при дотриманні оптимальних величин факторів виробництва.

Перераховані принципи в узагальненому вигляді універсальні та застосовуються до усіх видів об'єктів власності. Врахування тих чи інших принципів у оціночній діяльності суттєво впливає на результат та вибір методу оцінки. Водночас, з розвитком ринкових відносин та посиленням інтересу до процедур оцінки вартості компаній ці принципи модифікуються та доповнюються новими. Ми цілком погоджуємося з О. Г. Мендрулом, який до нових принципів оцінки вартості підприємств пропонує віднести такі: *обмеження, зниження вартості, невизначеності, формалізації, наближення* [3, с. 82].

Принцип обмеження — при визначенні вартості слід урахувувати обмежений платоспроможний попит на акції підприємства, незначні можливості продавця з підвищення вартості підприємства при приватизації, обмеження по інвестиціях і на постприватизаційне використання майна, практичну неможливість застосування в оцінці вартості аналогів.

Принцип зниження вартості — диктує необхідність урахування в оцінці обставин, згідно з якими окремі підприємства не можуть діяти в конкурентному середовищі та втрачають свою вартість, а наявність соціальної інфраструктури та неефективних допоміжних та обслуговуючих виробництв знижує вартість підприємств.

Принцип невизначеності — полягає в неможливості точного прогнозування результатів діяльності підприємств на довгостроковий період і часте використання як остаточного результату оцінки — вартості активів, що сформувалися за відсутності критерію дохідності.

Принцип формалізації — полягає в тому, що в умовах нерозвиненого фондового ринку та відсутності більшості ринків промислових активів в оцінці вартості знаходять широке застосування штучні методи, що базуються не на ринковій інформації, а на формалізованих розрахунках (наприклад, визначення вартості промислової нерухомості згідно з укрупненими показниками відновної вартості).

Принцип наближення — полягає в тому, що в міру розвитку ринку та адаптації підприємств до зовнішніх умов господарювання, дія наведених вище специфічних принципів слабшає і вони поступово повністю заміщаються усталеними правилами оцінки.

Отже, підбиваючи підсумок, слід визнати, що методика оціночної діяльності знаходиться в стадії становлення і, відповідно, основні принципи оцінки знаходяться під впливом тих економічних процесів, що характерні для умов економічної трансформації. Тому в міру розвитку ринкових умов у країні основні принципи та методичні підходи до оцінки вартості бізнесу будуть доповнюватись та змінюватись. Основними напрямками дослідження в даній сфері мають бути обґрунтування методики аналізу впливу факторів зовнішнього бізнес-середовища на вартість підприємства як бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сычева Г. И. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): Учеб. пособие / Г. И. Сычева, Е. Б. Колбачев, В. А. Сычев. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 378 с.
2. Организация и методы оценки предприятия (бизнеса): Учебник / Под ред. В. И. Кошкина — М.: ИКФ «Экмос», 2002, — 944 с.
3. Мендрул О.Г. Управління вартістю підприємств: Монографія. —К.: КНЕУ, 2002. — 272 с.
4. Оценка стоимости предприятия (бизнеса). Учеб. пособие /Под ред. Абдулаева Н. А., Колайко Н. А. —М.: ЭКМОС, 2000. — 352 с.
5. Есипов В., Маховикова Г., Терехова В. Оценка бизнеса. — СПб.: Питер, 2001. — 416 с.
6. Григорьев В. В., Островкин И. М. Оценка предприятия: теория и практика. —М.: ИНФРА-М, 1997. — 320 с.
7. Оценка бизнеса: Учебник /Под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 512 с.

Г. В. Булкот, аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

МЕТОДИЧНА І ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВ-БАНКРУТІВ

Перехід до ринку, що почався в Україні наприкінці 80-х років, спричинив структурні зміни в економіці. Спочатку формуватися нова банківська дворівнева система, що включає в себе Національний банк України і комерційні банки. Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності спричинила виникнення великої кількості великих і дрібних експортерів та імпортерів. Приватизація привела до передачі в приватні руки як дрібних об'єктів комунального господарства і торгівлі, так і великих промислових підприємств.

Криза в промисловості характеризується не тільки зменшенням обсягу зробленої продукції, але й інших факторів. Одним з найважливіших є неплатежі підприємств один одному за відвантажену продукцію, неплатежі в бюджет і за енергоносії.

Підприємства реагують на жорсткість кризи ліквідності двома способами: зниженням активності у виробничій сфері і нарощуванням боргу з боку покупців.

Таким чином, аналіз поточної ситуації показує, що спад виробництва і система неплатежів лежать в основі передумов виникнення ситуації банкрутства.

Неплатежі є причиною зупинки багатьох підприємств, і серед основних причин — наступні: лібералізація цін при практично абсолютній монополії виробника; різкий ріст собівартості продукції, зв'язаний з інфляцією, і ріст цін на промислову продукцію; недоліки податкового законодавства; тверда